

Ohnsorge-Szabó László

Ökológiai gazdaságtan és monetarizmus

Oikos „lakóházat”, tágabb értelemben bármiféle házat, továbbá háztartást és hazát jelent görögül. Az *oikonomia* eredetileg az oikos – Khrüszipposz és mások által kiterjesztett értelmében: a Mindenség – berendezését és irányítását jelölte, a „politikai ökonómia” pedig a városállamra, a polisra vonatkozott. Az Arisztotelész nevéen fennmaradt, de nem tőle származó *Oikonomiké* könyv négyféle ökonómiát különböztet meg: királyit, kormányzóit, politikait és egyénit; a Mindenség ökonómiájának kérdése a kozmológiára és teológiára maradt. Ily módon a Létező mibenlétét vizsgáló, Arisztotelész által kezdeményezett „első filozófia”, azaz metafizika nem foglalkozott ökonómiával. Mint ahogyan fordítva, az ökonómia sem foglalkozott a Létező és a Lét kérdésével – „ontológiá”-val, ahogyan azt a XVII. század elején Goclenius elnevezte –, hanem a már előre behatárolt tartományok kérdéseit tárgyalta. A XVIII. századtól kezdve azután a tematika újra változott: a „political economy” elsősorban a piaci vonatkozású gazdasággal foglalkozott. Ebben a vonatkozásban a politikai gazdaságtan érdeklődési körébe tartozó létezőknek – eleinte a nemzetállamoknak, és persze a benne élőknek, végső soron és napjainkban a világnak mint globalitásnak – a saját létkérdése még a vizsgálódás horizontjáról is lekerült.

Ohnsorge-Szabó László e könyvében az ökológiai gazdaságtan által hozott paradigmaváltást az újkori „politikai” (azaz köz-) gazdaságtan – jelesül a neoklasszikus főáram – legbefolyásosabb változataival szembeviseli. Nem csupán arra törekszik, hogy a gazdaságtant a régóta elhanyagolt és általában mellőzött létkérdés felvetésével értelmezze, hanem a „létezés” és a „lét” sürgetően időszerű felülvizsgálatát veszi módszertani alapul. Röviden, a két és félezer éves metafizika válságát, sőt lejártát tudomásul véve azt a posztmetafizikai világfelfogást teszi magáévá, amelyik számot vet az emberi világ eredendő behatároltságával. Metodikailag ebből a világfelfogásból következik részint a Határok mint korlátok észrevételezése, keresése és funkcionális szerepüknek a kutatása, részint a Határok Médiummá válásának, illetve változtatásának vonatkozásában a széles értelemben vett médiumoknak a méltatása a Létezés és a Lét mellett harmadik fő ontológiai terminusként (ha az „ontológia” kifejezést választjuk ennek a metafizika utáni világfelfogásnak a filozófiai jelölőjévé, miként azt a szerző teszi). Ily módon nem az a szerző célkitűzése, hogy a „metafizika” és az „ökonómia” közötti, Arisztotelész idejétől kezdve elhanyagolt viszony perújrafelvételét kezdeményezze vagy egyiket a másikkal kiegészítse, hanem arra törekszik, hogy az ökológiai kihívások fényében kialakult korszerű világfelfogásnak megfelelően mutassa be a kurrens közgazdaságtan buktatóit és az ökológiai gazdaságtan trendjeit.

A szerző metodológiai elveit a bevezetőben világosan megfogalmazza, majd részletes vizsgálódásában következetesen érvényesíti (vö. például 41., 259., 338. o.). „Megpróbálom bemutatni – írja –, hogy a közgazdasági gondolkodás, illetve a gazdaság nem képes következetesen megkonstruálni egy olyan világot, illetve alrendszer, amely kizárólagosan önmagára utalt, önmaga számára elégséges, mivel mindenféle konstruktivizmusnak megvannak a korlátjai, legyenek bár ezek maguk is konstrukciók. Ez a tényállás az én megítélésem szerint ontológiai.” (13. o.) Továbbá „a pénzügyrendszer által hordozott információ és tudás típusa ontológiai korlátjának bemutatásával kezdődik a 9. fejezet [ennek címe *A monetáris komplexumról* – P. B.], amely a kötet általános ontológiai igényének a következménye. [...] A monetarista pénzügyelméletből próbálom levezetni a monetarista komplexum államellenességét, amiben a médium fontosságáról szóló ontológiai tan következményét is láthatjuk” (15. o.).

Határ, Korlát és Médium módszeres figyelembevétele (a 111. oldaltól) önmagában plurális metodológia, ami a tárgyalt összefüggésekben felmerülő módszerek méltatásával és alkalmazásával bővül tovább. Ezen a módon a szerző elkerüli, hogy az elvben követendő metodikát erőltesse ott, ahol az nem illik tárgyához. Kritikus szelektivitása hangsúlyozott módszertani pluralizmusának (13. o.; vö. a 70. oldaltól) erényei közé tartozik. Például *A neoklasszikus paradigma korlátjai* című fejezet programot adó bevezetésében ezt írja: „Az ökológiai gazdaságtan paradigmájából a közgazdaságtan szokványos témáit illetően egyfelől az következik, hogy bizonyos feltevéseket elvetünk, másfelől az, hogy egyes feltevéseknek az érvényességi körét a társadalomban korlátozzuk, illetve behatároljuk. A paradigmaváltás csak részben jelent tehát elvetést, hangsúlyosabb az, hogy az axiómák megdöntése helyett azok korlátjait ismerjük el. Így például azt, hogy termelési tényezők általában nem helyettesíthetők, de vannak bizonyos helyettesítési lehetőségek... A hatékonyság egyfajta érték, de nem az egyetlen, és az sem mindegy, minek a hatékonyságáról beszélünk... A fogyasztói szuverenitásnak is örülhetünk, de nem építhetjük fel erre társadalmunkat és életünket...” (167. o.)

Az idézet azt is példázza, hogy a könyv filozófiailag és gazdaságtanilag egyaránt tudományos. E kétféle tudományosság mentén megjelenik egy harmadik, a „science” értelmében vett tudományosság is: ezt figyelhetjük meg például a termodinamikai fordulat jelentőségének tárgyalásakor (a 24. oldaltól és 162. o.), akkor, amikor a szerző többféle tudomány eredményeit hasznosítja a rendszerelmélet kapcsán (a 46. oldaltól), vagy amikor a tudomány tudományosságát mérlegeli (célzottan *A konstruktivista tudományfelfogás* című fejezetben). Ez a komplex, a szó legjobb értelmében vett interdiszciplináris tudományosság a szerző kiemelkedő érdeme.

Ohnsorge-Szabó László tájékozott és naprakész témái irodalmában, s nem pusztán a gazdaságtani részleteket illetően. Akiknek nem a gazdaság-

tan a szakterületük, éppúgy meríthetnek a könyvben ismertetett forrásokból, mint azok a közgazdászok, akik érdeklődnek a gazdaság nem, vagy nem csupán gazdasági beágyazottsága és vonatkozásai iránt. A könyv ugyanis alkotó módon ötvözi szerzője gazdasági és társadalom-, történet-tudományi ismereteit – lásd például a posztmodern korszakváltózásról szóló gondolatokat (a 147. oldaltól) –, s ez a kötet mindhárom nagy tematikus blokkját (*A közgazdasági antirealizmus; A neoklasszikus paradigma korlátjai; A monetáris komplexumról*) jellemzi.

A szerző mindvégig szem előtt tartja a könyve címében megnevezett témát, az ökológiai gazdaságtant. A téma sajátosságainak és jelenlegi kidolgozottságának megfelelően nem tételelesen felépített elméletet ad elő, hanem megújított módszertanának és filozófiai valóságfelfogásának érvényesítésével úgy jelez támpontokat és irányokat, ahogyan azokat a főáramú közgazdaságtan összefüggéseiben feltárja. Sajnálatos, hogy tárgymutató híján az olvasóra hárul a feladat, hogy az idetartozó szöveghelyeket kigyűjtse. Megkönnyítendő az ökológiai gazdaságtan építőköveinek összehordását, magam is kigyűjtöttem néhányat: 19., 34., 36., 41., 78. o. (az ökoszisztéma modellezésének kérdése), 167., 217., 248. o.; továbbá néhány olyan további szöveghely, ahol a szerző kritikus összefüggésekben nyilvánít saját véleményét: 132., 147., 152., 154., 157., 164., 231., 235., 244., 336., 344., 360. o.

A könyvben plasztikusan rajzolódik ki az ökológiai paradigma a tőkével kapcsolatban. „A tőke – írja a szerző – az ökológiai gazdaságtan számára nem valami ellenséges, transzcendenssé dagasztott szubjektum, hanem olyan megörzendő alap és állomány, amely az ember által létrehozott tőke mellett a természetet is magában foglalja.” (217. o.) Ez azonban nem jelenti a neoklasszikus közgazdaságtanra jellemző szűk haszonmaximálási posztulátum elfogadását: „a mikroelméleti »alapot« – ahogy a szerző találóan megjegyzi – a neoklasszikus formalista elméletben tulajdonképpen maguk is mikroalap nélküliek” (132. o.). Mindez tehát etikai természetű mérleget tesz indokolttá. Fontos körülmény, hogy az ökológiai etika – ahogy a tudományok szemlélődőből cselekvővé, világot átalakítóvá válnak – az ember vs. nem-ember dichotómiában mozogva (253. o.) „önértéket tulajdonít az ökoszisztémának (az abban található fajoknak), azokat egyszerűen tartja célnak és eszköznek” (248. o.).

A könyv utolsó fejezete (*A monetáris komplexumról*) az ökológiai paradigma függvényében olvasva egy civilizációs danse macabre leírása. Pénz, hatalom és ezeknek tudományos (és jogi) formalizálások alibijével érvényesített önérdeke uralja a tablót. Magyarországon olvasva ezt a szöveget – például a latin-amerikai jelenségkör „kísérteties” ismétlődéséről a „rendszerváltó” Oroszországban (lásd a 348. oldaltól) – külön megborzongunk. Az efféle történetek ugyanis némely hazai (a mi *oikosunkban* zajló) – kisléliségükben parodisztikus, érdemben még elkeserítőbb – eseményre emlékeztetnek.

Ilyen folyamatok ellen persze nem véd meg az ökológiai paradigma jelenlegi kifejtése. Hatását biztosan erősítené, ha a Határ, a Korlát és a Médiüm elvei mellett a Működés elvét is jobban figyelembe vennénk, s ha elemzések vizsgálnák e működés mikéntjét az ökológiai értelemben kiterjesztett gazdaság egymással is kapcsolatban álló szereplőin. Ohnsorge-Szabó László mindenesetre kreatív módon összegzi és gondolja tovább a jelenlegi helyzetet. Könyve maradandó teljesítmény. Újjonnan lefektetett alap az ökológiai gazdaságtan továbbfejlesztésére. (L'Harmattan, Budapest, 2003)

PETHŐ BERTALAN